

Volum coordonat de
Andrei URSU, Roland O. THOMASSON

Căderea unui dictator

Război hibrid și dezinformare
în Dosarul Revoluției din 1989

POLIROM
2022

Iași, 14 decembrie 1989.

Autenticitatea mișcării, violența represiunii, mistificarea

Andreea-Iuliana Bădilă, Andrei Ursu

Abstract. „Revoluția ascunsă”, cum inspirat au numit Ioana Diaconescu și Cassian Maria Spiridon¹ pregătirea manifestației din 14 decembrie 1989 de la Iași², a fost mai puțin studiată în istoriografie³. Pornind de la represiunea violentă și bazată pe analiza unor dosare recent descoperite de cercetători, studiul de față propune o schemă de înțelegere a mistificării încercării revoluționare a ieșenilor. Procuratura militară, o instituție care a lucrat îndeaproape cu Securitatea sub dictatură, a zădărnicit, la rândul său, înfăptuirea actului de justiție și dreptatea pentru victimele represiunii de la Iași. Una dintre concluziile care se desprind din cercetarea noastră este că aceste violențe pot și trebuie să fie anchetate, existând dovezile necesare.

Specificul mișcării din 14 decembrie de la Iași

La sfârșitul anilor '80, România era o societate paralizată sub controlul Securității. Pe fondul exacerbării cultului personalității și îngrădirii drepturilor, mizeria materială impusă de dictatura ceaușistă asupra propriilor cetățeni îi adusese pe aceștia în pragul disperării. Nemulțumirile se manifestau din ce în ce mai vizibil, inclusiv la nivelul orașului Iași⁴.

1. Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă. Iași, 14 decembrie 1989. Premise și declanșare*, Muzeul Național al Literaturii Române, Iași, 2019.
2. Îi vom spune, pe scurt, „mișcarea din 14 decembrie”, deși Ștefan Prutianu și câțiva dintre colegii săi au pregătit-o, desigur, cu ceva timp înainte.
3. Ca exemple dintr-o listă sumară: Gheorghe Florescu și Cassian Maria Spiridon, *Iași, 14 decembrie 1989. Începutul revoluției române?*, Cogito, Oradea, 2000; Cassian Maria Spiridon, *Iași, 14 decembrie 1989. Începutul revoluției române*, Timpul, Iași, 2014, prefigurează o parte din temele și tezele din *Revoluția ascunsă*; în timp ce cartea unui alt curajos opozant al regimului Ceaușescu, Alexandru Tacu, *Revoluția la negru. Iași 14 decembrie 1989, începutul revoluției române? O fraudă!*, 3DArte, Iași, 2010, nu intră în categoria istoriografiei, părând a fi mai degrabă un pamflet.
4. Pentru o cronologie a anului 1989, care include cazurile de opoziție, inclusiv de la Iași (Dan Petrescu și alții), a se vedea „Anul 1989. Cronologie internațională, națională și locală”, *Memorialului Revoluției*, <http://www.memorialulrevolutiei.ro/sitenou/wp-content/uploads/2016/05/Cronologia-interna%C8%9Bional%C4%83-a-anului-1989.pdf>, accesat 09.05.2022.

Spre deosebire de restul țării, unde Revoluția a izbucnit spontan și revoluționarii, ca și dezideratele lor, s-au coagulat din mers, preambulul de la Iași a avut un program revendicativ formulat anterior și un plan de acțiune minuțios pregătit¹. Însă Securitatea și Miliția, acționând din timp, au reușit să înăbușe preconizata manifestație printr-o desfășurare masivă de forțe și apoi, conform „metodicii” cunoscute, folosind violența fizică și psihică asupra capilor mișcării.

Din documentele prezentate în cartea *Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității din decembrie 1989*², rezultă că șeful Securității, Iulian Vlad, i-a felicitat pe subalterni pentru anihilarea „model” a mișcării ieșenilor. A dat acea operațiune ca exemplu pentru cum ar fi trebuit făcut și la Timișoara: „S-a încercat la Iași, dar s-a lichidat la timp”³. Însă datorită rapidei succesiuni de evenimente, este plauzibil ca sacrificiul ieșenilor să fi contribuit la slăbirea „vigilenței” Securității. Există indicii că în orașul de pe Bega aparatul represiv a fost prins într-o anumită măsură pe picior greșit⁴, iar acest „start pierdut” să fi fost favorizat tocmai de faptul că atenția și o parte

1. „Omul numărul 1 în structura noastră conspirativă, mă refer la Ștefan Prutianu, economist pe atunci la CCSITUMP Iași, s-a gândit că, pentru asigurarea maximei siguranțe de acțiune, fiecare dintre noi să se adreseze verbal la trei oameni de absolută încredere, care la rândul lor vor face la fel și, în progresie geometrică, într-un timp foarte scurt s-ar fi putut contacta și racola întreaga populație a orașului și nu numai”, arată Cassian Maria Spiridon. Toate acestea se întâmplau în special în partea a doua a lui noiembrie '89. A se vedea Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă...*, p. 406. Acest lucru este susținut și de creierul mișcării revoluționare, Ștefan Prutianu: „Structura noastră era piramidală și transmiterea informațiilor conspirative eu o gândisem să o fac prin intermediari, iar la rândul lor, aceștia să transmită informațiile lui Cassian Maria Spiridon, deși eu mă întâlneam cu acesta, eram amici, discutam, dar discuțiile noastre nu priveau activitatea organizației conspirative pe care reușisem să o constituim și care avea drept scop protestul pe care voiam să îl facem în Piața Unirii împotriva regimului comunist”. Vezi Dosarul Revoluției, Iași, vol. B-V, f. 75.
2. Andrei Ursu, Roland O. Thomasson, Mădălin Hodor, *Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității în decembrie 1989*, Polirom, Iași, 2019, pp. 43, 59.
3. Mădălin Hodor, „Adio, bătrâne asasin”, revista 22, 2 octombrie 2017, <https://revista22.ro/opinii/madalini-hodor/adio-btrne-asasin>, accesat 10.05.2022.
4. ACNSAS, fond D 13906, agenda de serviciu a gen.-mr. Ștefan Alexie, intrarea din 17 decembrie, f. 28v: „*Tokes Laszlo caz scăpat din mână*. Prost condus. A continuat să fie așa până la zi”. A se vedea și declarația ofițerului de Securitate Petru Pele din 29 decembrie 1989 (Dosarul Timișoara, „Coman și alții”, vol. 19, f. 236): „În data de 15.12.1989 în jurul orelor 9:30 am primit ordin din partea mr. Radu Tinu să mă deplasez în apropierea locuinței preotului Tokes Laszlo pentru a lua măsuri ca să nu intre la acesta doi diplomați străini pentru a-i lua interviu. Ajuns la fața locului am constatat că în jurul locuinței se aflau aproximativ 1.000 de persoane care scandau «Libertate» și «Tokes Laszlo», iar cei doi diplomați, un bărbat și o femeie, se aflau în stradă și discutau cu Tokes Laszlo care se afla la fereastra locuinței. M-am întors...” [subl. n.]. Chiar dacă numărul de 1.000 de persoane este cel mai probabil o estimare greșită pentru acea oră, nu vedem ce motiv ar fi avut Pele să falsifice evenimentul cu diplomatul american și ziarista britanică. Declarația sa e dată la două săptămâni de la evenimentele relatate, și astfel de date puteau fi verificate de anchetatori, inclusiv la ambasada americană. O situație în timp, „pe la amiază”, pentru întâlnirea lui Tökés cu Dennis Curry (unul din cei doi occidentali în discuție) e oferită de Árpád Gazda într-un interviu cu Marius Mioc din 29 decembrie 1995 (<http://procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/mmioc/revmistere/docs/05gazda.htm>) și a fost preluată și de alții. Însă din acel interviu rezultă că Gazda nu a fost martor la evenimentul cu Curry, el menționând că a ajuns la fața locului ulterior – „după-amiaza de 15 am ajuns și eu acolo (era deja întuneric). Erau vreo 200

din forțele DSS (Direcția Securității Statului) erau concentrate în acele zile asupra capitalei Moldovei¹.

Există însă și „numitori comuni” între aceste mișcări (ca și altele dinainte, inclusiv cea de la Brașov din 1987), fie spontane sau programate. Ele au fost operele unor oameni de un curaj singular, care și-au riscat viețile pentru speranța libertății. Toate au pornit de la profundul dezgust al poporului român față de dictatura ceaușistă și teroarea Securității. Și tot ca la Timișoara între 16 și 20 și la București între 21-22 decembrie, capii și membrii acestor mișcări au fost victimele represiunii violente ale Securității și organelor sale „de sprijin”: Miliția și Parchetele Militare. Considerăm că valoarea cărții Ioanei Diaconescu și a lui Cassian Maria Spiridon a constat și în probatoriul violenței pe care l-a adus la iveală. În baza acestuia, Secția Parchetelor Militare ar fi trebuit să se autoseseze și să-i ancheteze pe vinovați pentru crimele împotriva umanității. Pentru că așa se numesc, din punct de vedere juridic, torturile descrise, asupra unor civili, de către agenți ai statului, din motive politice. După cum vom demonstra însă în continuare, probe ale represiunii violente existau de mult în dosarul Revoluției și au fost ignorate de procurorii militari.

Anticipare și pregătiri „de luptă” ale Securității

Pe fondul transformărilor mai mult sau mai puțin dramatice din statele socialiste vecine, inclusiv în Uniunea Sovietică și RSS Moldovenească, la sfârșitul lui 1989 starea de nemulțumire și ideea unor acțiuni contestatate se intensifică și în România². Ceaușescu și Iulian Vlad erau îngrijorați. Cadrelor Securității li se cereau să acționeze ferm pentru întărirea „controlului operativ preventiv”, care trebuia să fie „deplin”³. Populația nu trebuia să afle despre evenimentele care aveau loc în țările din jur, dar nici despre eventualele mișcări de opoziție interne. Se făceau prelucrări pentru misiuni decisive. Dictatorul și șeful DSS cereau cadrelor devotament total: „să avem garanția că nu există militar în sistemul de Securitate care să nu aibă conștiința nevoii de a-și da viața”⁴.

de persoane adunate”. Luând în considerare că mărturia e datată la cinci ani după evenimente, este posibil să fie mai imprecisă decât cea a lui Pele.

1. ACNSAS, fond D 13906, intrarea din 14 decembrie, f. 27v: „Iași: *mobilizarea întreg[ului] ap[arat] pt. cun[oașterea] sit[uației] [...] Să nu scape alte localități din zonă [...] În jurul pieții măsuri de la distanță [...] Să se informeze organul de partid să se trimită activiști [...] Să-i cerceteze – confruntare*” [subl. n.]. În legătură cu mutarea expresă a dinamoviadei la Iași în acele zile, vezi și Andrei Ursu, Roland O. Thomasson, Mădălin Hodor, *Trăgători și mistificatori...*, pp. 41-43, și „Dinamoviada Iași decembrie 1989 și sportivi... în treninguri... cu același tip de geantă... cazați la Unirea, Traian și Moldova”, *The Archive of the Romanian Revolution of December 1989*, 10 decembrie 2010, <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2010/12/10/dinamoviada-iasi-decembrie-1989-si-sportivi-in-treninguri-cu-acelasi-de-tip-geanta-cazati-la-unirea-traian-si-moldova/>, accesat 05.05.2022.
2. A se vedea studiul lui Dumitru Lăcătușu din acest volum, „Opozanții și Securitatea în 1989”.
3. ACNSAS, fond A1, vol. 28, agenda de lucru a maiorului Dinu din cadrul Direcției a V-a (Securitate și Gardă a Președintelui), f. 15.
4. *Ibidem*.

Un maior din Direcția a V-a își nota în agendă indicații ale dictatorului cu privire la modul cum trebuiau „explicate” mișcările liberalizatoare din celelalte țări comuniste: „O campanie concertată antisocialistă de cercurile imperialiste, dar și de alții. Dacă în 1948 știam cine sunt dușmanii, acum aria acestora s-a extins [...]. Avem și pe plan intern dușmani care s-au înhăitat cu cei din exterior [...]. Să înțelegem semnificația acestor fenomene. Pe fondul [lor] ne așteaptă misiuni deosebite – vigilența trează”¹.

Aceste directive au fost aplicate cu asiduitate de aparatul de dezinformare al Securității. Deși știa foarte bine că nemulțumirea românilor era autentică, Vlad i-a alimentat dictatorului fabulația paranoică potrivit căreia „agenturile din Est și din Vest”, „închătate”, vor să „distrugă cuceririle revoluționare” și „integritatea teritorială” a României².

Înăbușirea în fașă a mișcării din 14 decembrie

Organizarea mișcării conduse de Ștefan Prutianu, Cassian Maria Spiridon, Vasile Vicol, Aurel Ștefanachi, Valentin Odobescu și Ionel Săcăleanu este acum relativ cunoscută³. Manifestul *Chemare către toți românii de bună credință*, revelator pentru scopurile Frontului Popular Român, poate fi considerat Proclamația de la Iași, un prim document programatic al Revoluției române⁴.

Potrivit datelor din arhiva CNSAS, Securitatea avea informații despre acțiunea Frontului Popular Român cu ceva timp înaintea proiectatei manifestații. Iulian Vlad emisese ordine să se mobilizeze structuri complexe de Securitate, fapt care explica eșecul manifestației preconizate. La 10 decembrie 1989, coordonatorul Direcției a III-a a DSS (Contraspionaj) nota: „Ordine tov. Gl. Vlad. Cazul de la Iași – Frontul și alte organizații”. Documentul relevă două aspecte substanțiale pentru înăbușirea în fașă a

1. *Ibidem*, f. 17.

2. Dosarul nr. 24/1991 al Curții Supreme de Justiție, secția Militară, „Coman și alții”, nota de redare a discuțiilor de pe banda de magnetofon privind teleconferința ținută de N. Ceaușescu în ziua de 17 decembrie 1989, vol. 19, f. 108.

3. A se vedea Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă...*

4. *Chemare către toți românii de bună credință*: „A sosit ceasul descătușării noastre. Să punem capăt foamei, frigului, friicii și întunericii care ne stăpânise de 25 de ani. Să punem capăt terorii dezlănțuite de dictatura ceaușistă care a adus poporul întreg în pragul deznădejdiei. Am rămas ultima țară din Europa în care mai persistă coșmarul stalinist amplificat de către o conducere incompetentă și răuvoitoare. Să arătăm că noi, cei din urmă, vom fi cei dintâi. Stă în puterea noastră și numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată țara noastră. Pentru aceasta chemăm toți cetățenii de bună credință sâmbătă 16 decembrie ora 18 la demonstrația de protest care va avea loc în Piața Unirii. Dorim ca demonstrația să se desfășoare într-o tăcere deplină, iar la ora 19 să pornim cu toții către Piața Palatului Culturii, unde va avea loc sfârșitul demonstrației, urmând să ne întâlnim sâmbătă, 23 decembrie, la aceeași oră, în același loc. Ultima demonstrație va avea loc la 30 decembrie ora 18, când vom cere înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceaușescu și a familiei sale. Facem apel la Armată, Miliție și Securitate să dea dovadă de curaj, patriotism și clarviziune politică și să sprijine acțiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor”. A se vedea Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă...*, p. 412.

manifestației. În primul rând, faptul că șefii Securității dețineau informații despre existența la Iași a unui nucleu revoluționar¹, cunoscând inclusiv denumirea organizației (Frontul Popular Român), fapt remarcat și de liderul mișcării, Ștefan Prutianu, în timp ce era anchetat: „Atunci am realizat, brusc, că noi fuseserăm urmăriți de către Securitate și știau foarte multe lucruri despre mine și despre organizație. [...] M-am blocat din punct de vedere mental”. În al doilea rând, Securitatea avea cunoștință despre agenda evenimentelor pe care urmau să o pună în practică manifestații în Piața Unirii din Iași².

Dinamoviada de judo a fost mutată de la Oradea la Iași, mișcare care a demonstrat o dată în plus colaborarea rețelei Securității cu sportivi aparținând clubului Dinamo. Metodă care s-a repetat, de altfel, și în intervalul de după 22 decembrie³.

Inițiatorii acțiunii din Iași au fost arestați curând de Securitate. Pentru poliția politică a regimului Ceaușescu, cutezanța ieșenilor a dovedit că: (1) era necesară sporirea și mai mare a „vigilenței”; (2) era imperios necesar să fie mascată adevărata motivație a protestatarilor. Aceștia nu trebuiau să fie percepuți ca opozanți autentici ai regimului (nici de Ceaușescu, dar nici de populație), ci drept „unelte” ale „dușmanilor din Vest și din Est”⁴.

Însă „învățămintele” de la Iași aveau să iasă în relief mai curând decât s-a așteptat instituția. În dimineața de 16 decembrie, Iulian Vlad le reproșa subordonaților săi că au scăpat cazul Tókéş László din mână. Lucru care s-ar fi putut petrece și la Iași, dacă nu s-ar fi intervenit în forță: „La Iași dacă nu se prelua cu toată seriozitatea era o treabă deosebită”⁵.

Represaliile asupra capilor mișcării de la Iași

Calvarul anchetelor și arestărilor în rândurile organizatorilor au sfârșit abia în amiaza zilei de 22 decembrie 1989. Primul arestat, încă din dimineața de 14 decembrie, a fost Vasile Vicol, care a suportat cele mai multe zile de arest. Mărturiile sale sunt concludente:

Nu doresc nici dușmanilor mei tratamentul la care am fost supus. [...]

Un anchetator a luat un baston de cauciuc și mi-a învinețit bine mâinile, mi-a contorsionat degetele, vreo opt zile după, abia am reușit să scriu declarațiile, nu se înțelege mai nimic din el. [...]

1. Dosarul Revoluției, Iași, vol. Părți vătămate, f. 77.
2. ACNSAS, fond D 13906, agenda de serviciu a gen.-mr. Ștefan Alexie, secretar de stat în DSS și membru al Biroului Executiv al Consiliului de Conducere al respectivei instituții.
3. A se vedea „Constantin Isac între 14 și 22 decembrie: dinamovist de judo la Iași, prezent în zona Crematoriului Cenușa și martor în Piața Universității...”, *The Archive of the Romanian Revolution of December 1989*, 12 decembrie 2010, <https://romanianrevolutionofdecember1989.com/2010/12/12/constantin-isac-intre-14-si-22-decembrie-dinamovist-de-judo-la-iasi-prezent-in-zona-crematoriului-cenușa-si-martor-in-piața-universității/>, accesat 6.5.2022; Andrei Ursu, Roland O. Thomasson, Mădălin Hodor, *Trăgători și mistificatori...*, pp. 42, 43 și 242.
4. Din cauza embargoului informațional instituit de Securitate, cea mai mare parte a populației de fapt nici nu a aflat, la acea vreme, de mișcarea de la Iași.
5. ACNSAS, fond D 13906, agenda de serviciu a gen.-mr. Ștefan Alexie, intrarea din 17 decembrie, f. 28v.

O altă tortură era să stai în genunchi; era un dulap de fier, stătea rezemat cum puteai, iar tălpile erau expuse și dădea cât putea de tare cu acel baston. Dacă erai descălțat era mai bine, căci dacă erai încălțat durea mai tare, acolo fiind geografia corpului uman, chiar nu știai ce te mai doare¹.

Dincolo de torturile fizice, Securitatea recurgea și la alte tehnici de intimidare sau de obținere a informațiilor dorite. Vasile Vicol:

În afară de bătaie erau tot felul de amenințări, intimidări; nu valorai ca ființă umană nici doi bani. Ne jigneau și înjurau pe mine și familia mea. M-au torturat continuu: fără somn, cu bătaie, cu amenințări că mă aruncă de pe clădire, că mă îneacă etc. Pe 18 decembrie 1989 am primit mandat de arestare. Mi l-au dat să semnez că am luat la cunoștință, am semnat și m-au dus jos, unde m-au dezbrăcat, mi-au dat zeghea, care mirosea oribil a urină. Celula era groaznică [...] nu puteai să spui nimic, [colegul, n.n.] puteai fi și el tot cu ei².

Cassian Maria Spiridon relatează că în arestul Securității a văzut „un coleg de institut, deja anchetat și care se ținea de coaste, se înțelege de ce”. În timpul anchetei, ofițerii „se schimbau, eu rămâneam sub tirul întrebărilor repetate și pus să scriu declarații. Era clar, știau tot. M-au amenințat cu «Cristinel». Nu știam cine-i. A doua zi am aflat: era bastonul de cauciuc. [...] Dădeam o declarație, urma o repriză de bătaie. Unul mă lovea la tălpi, altul pe spate, iar altul îmi dădea cu pumnii în cap. [...] Au vrut să mă scoată spion. N-am păstrat nici un secret, n-am rezistat”³.

A treia oară când a fost arestat, tot de la institut, Casian Spiridon a fost anchetat în fața șefului Securității, colonelul Constantin Ciurlău⁴:

A intrat un tip masiv, cu ochelari și păr scurt, semăna surprinzător cu Dan Grigore. Mi-a cerut să urc pe scaun. M-am urcat. A început să urla: Nu așa, în genunchi pe scaun! M-am conformat [...]. A început să mă lovească la tălpi cu bastonul, minute în șir, până obosea – îl auzeam cum gâfâie. Am obiceiul, când mă doare ceva, să nu scot nici un sunet, să nu urlu. Mă bătea și eu nu spuneam nimic, îmi mai scăpa bastonul peste picioare, peste fese, pe spinare. Se mai odihnea și iar de la capăt. În pauze discutam destul de inteligent cu tovarășul. Avea doctoratul în drept căpitanul Lazăr. [...] A venit și colonelul Ionescu, un bătrânel scund, jovial și foarte patern. De fapt îl chema Trașcă⁵. După ce m-au întins pe masă [...], colonelul a început să mă lovească în cap și pe spate cu pumnii, iar căpitanul lucra, în rest, cu bastonul⁶.

1. Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă...*, pp. 446, 522-523.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, p. 437.
4. Constantin Ciurlău a condus Securitatea Județeană din Iași (1984-1989), fiind unul dintre ultimii și cei mai cunoscuți torționari ai Securității comuniste. Acesta a dirijat arestarea celor din Frontul Popular Român și anchetarea altor 60 de persoane. A se vedea Cezar Pădurariu, „Istoria care nu se uită. Constantin Ciurlău, șeful torționarilor care au făcut liniște cu bastonul la Iași, în beciurile Securității, în decembrie 1989”, *Adevărul*, 6 martie 2013, https://adevarul.ro/locale/iasi/istoria-nu-uita-constantin-ciurlau-seful-tortionarilor-facut-liniste-bastonul-iasi-beciurile-securitatii-decembrie-89-1_5136fc5000f5182b85d5073c/index.html, accesat 6.5.2022.
5. Maiorul Ion Trașcă din Direcția a VI-a Cercetări Penale a DSS din București l-a torturat și pe disidentul Radu Filipescu. A se vedea declarația acestuia din Borbély Ernő, *Academia politică de la Aiud. Deținuți politici în România anilor '80*, ed. îngrijită de Dalia Báthory și Andreea Cârstea, cuvânt-înainte de Szöcs Géza, Polirom, Iași, 2019, p. 55.
6. Ioana Diaconescu, Cassian Maria Spiridon, *Revoluția ascunsă...*, pp. 437-438.